

İSTİSMAR EDİLEN DİNİ KAVRAMLAR

Dr. Mehmet Nur AKDOĞAN

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

İslam; inanç esasları ve ibadetler yanında değerler üzerine bina edilmiştir. Bu değerler, kavramlarla hayat bulur. İslam'ın ulvi mesajının insanlığa açılan kapıları mesabesinde olan kavramlar, asıl manalarından koparıldığında ya da içleri boşaltıldığında, İslam'ın umut aşıl原因an, dünya ve ahiret saadetini temin eden kuşatıcılığına gölge düşürülmüş olur.

İslam'ın güzelliğinin günlük hayatta mücessem karşılıkları olan dinî kavramlar ve değerler, istismar eden taraf açısından sadece çeşitli süfli emellere ulaştırın vesilelerdir. Bu emeller arasında “maddi veya manevi çıkar temin etmek”, “öne çıkma ve liderlik arzusu” “insanların uhrevi beklentilerini istismar” sayılabilir. Bu amaçlar uğruna kullanılan dinî kavramlar, yapı bozuma uğratarak işlevsizleştirilmekte veya zayıf olan manasından hareketle hedef kitleye aktarılmaktadırlar.

En çok istismar edilen kavramlar arasında “cihat, şehadet, itaat, dârü'l-İslam, dârü'l-harp, hilafet, tekfir” kavramları zikredilebilir. Ancak yazımızda özellikle “cihat”, “intihar/istişhâd eylemleri” ve bunlara “vesile” kılınan “tekfir” kavramları üzerinde durulacaktır.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hayatındaki rahmet ve merhamet tablolarını göz ardı eden radikal örgütler, kendi faaliyetlerine meşruiyet zemini oluşturmak için devreye farklı argümanları sokmaktadırlar. Bu kapsamda en çok istismar ettikleri kavramlardan biri hiç şüphesiz “tekfir”dir.

Tekfir nedir?

Tekfir, bir Müslümanı ya da Müslüman olduğu bilinen bir kimseyi küfre nispet etmektir. Tarihte, Müslümanları kâfir ilan etme konusunda hiç tereddüt yaşamayan ilk topluluk Haricilerdir. Siffin Savaşı'ndaki Hakem Olayı'na bir tepki olarak ortaya çıkan bu yapı, aralarında Hz. Ali'nin de bulunduğu pek çok güzide sahabeyi “Hüküm ancak Allah'a aittir.” (Yusuf, 12/40.) ayetine muhalif davranmakla suçlayıp kâfir ilan etmiş ve onların kanlarını dökmekten imtina etmemiştir. Ancak Hz. Ali'nin, Kur'an ayetini istismar edenlere karşı söylediği “Batıla alet edilmiş hak söz” ifadesi, onların usulsüzlüğünü ortaya koyan en veciz sözlerdendir.

Haricilerle aynı yöntemlerde birleşen ve kendi amaçları uğrunda tekfir kavramını bir silah gibi kullanan bugünkü bazı yapılar da işledikleri cürümleri bağlamından kopardıkları Kur'an ayetlerine dayandırma gayreti içerisindeyler. Oysaki Kur'an ayetlerinin siyak-sibakı, sebab-i nüzulü, Kur'an'ın kendi içerisindeki anlam bütünlüğü, Hz. Peygamber'in örnekliliği ve sahabenin ilgili ayet(ler) hakkındaki görüşleri ayetlerin doğru anlaşılmasında oldukça önemlidir.

Tekfir konusunda İslam'ın temel yaklaşımı, kendisini Müslüman olarak tanımlayan bir kişiye “kâfir” ithamında bulunmamaktır. Kelime-i tevhid ilkesini benimseyen ve sözlü olarak ifade eden herkes mümin kabul edilmektedir. Bu hususta Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur: “Ey iman edenler! Allah yolunda sefere çıktığınız zaman, gerekli araştırmayı yapın. Size selam veren kimseye, dünya hayatının geçici menfaatine (ganimete) göz dikerek ‘Sen mümin değilsin.’ demeyin.” (Nisa, 4/94.)

Tekfirden kaçınılması gerektiği hususunda bir başka delil de Hz. Peygamber'in (s.a.s.) uygulamasıdır. Bir seriyye esnasında Hz. Üsâme, düşman saflarından birini öldürecekken karşısındaki kişi kelime-i tevhid'i söyler, buna rağmen Hz. Üsâme o adamı öldürür. Ordu, Medine'ye döndüğünde olay Hz. Peygamber'e anlatılır. Hz. Peygamber (s.a.s.), adamı niçin öldürdüğünü Üsâme'ye sorar. Bunun üzerine Üsâme, o kişinin öldürülmemek için kelime-i tevhid getirdiğini söyleyince Efendimiz “Sen onun kalbini mi yardım?” buyurarak, yaptığı işte hatalı olduğu uyarısında bulunur. (İbn Ebî Şeybe, Musannef, VI, 480; Nesâî, Siyer, 12.) Başka hadis-i şeriflerde

de kelime-i tevhid'i söyleyenlerin (Müslim, İman, 33.), kibleye yönelip namaz kılanların, Müslümanların kestiği hayvanın etinden yiyenlerin Müslüman kabul edileceği, Allah ve Resulü'nün koruması altında olacağı ifade edilmektedir. (Buhârî, Salât, 28.)

Kur'an ve sünnetin tekfire yaklaşımı bu iken, çağdaş Haricî düşüncesine sahip olan örgütlerin, başta kendilerine muhalif yapılar olmak üzere siyasi açıdan düşman oldukları her grubu ve mensuplarını tekfir ettikleri görülmektedir. Bu da tekfir söyleminin, söz konusu örgütlerin stratejisine hizmet eden bir araç olarak kullanıldığını göstermektedir. (Bkz. Dini İstismar ve Tedhiş Hareketi DEAŞ (Rapor), DİB Yayınları, s. 14.) Bunun yanı sıra radikal örgütler nezdinde tekfir, kendileri gibi düşünmeyen herkese karşı sözde "cihat"ın bir gerekçesidir.

Cihat nedir?

Cihat, sözlükte "gayret etmek, çaba göstermek, bütün gücünü sarf etmek" gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak ise "Bir kimsenin sahip olduğu bütün vasıtalarla Allah yolunda mücadele etmesi ve bütün gayretini ortaya koymasındır." Yani, dış düşmana karşı mücadele etmek de dâhil olmak üzere kişinin nefsinin kötü arzularından başlamak suretiyle Allah'ın rızasına giderken karşılaştığı bütün engellerle mücadele edip onları ortadan kaldırma (izale etme) çabasıdır. (Komisyon, Şiddet Karşısında İslam, DİB Yayınları, İstanbul 2014, s. 301.)

Cihat hakkında en geniş taksimatı İbn Kayyim el-Cevziyye'nin yaptığını söylemek yanlış olmaz. O, cihadı mertebelere ayırırken dört ana başlık altında toplam on üç alt başlıktan/mertebeden söz eder. Bu taksimatta sadece bir mertebe silahla yapılan cihadı (kıtal) karşılarken diğer bütün cihat çeşitleri kişinin gerek nefsiyle gerek çevresindeki kötülüklerle mücadelesi gerekse taat ve ibadete devamı şeklinde tasnif edilir. (İbn Kayyim el-Cevziyye, Zâdu'l-Meâd, III, 9 vd.)

Bugün İslam karşıtı söylemlerin ve İslamofobi'yi körükleyen odakların temel argümanlarından biri de içi boşaltılmış ve anlam kaymasına uğratılmış cihat kavramıdır. Ancak üzüntüyle belirtmek gerekir ki İslam ve Müslümanlar adına hareket ettiğini iddia eden bazı çevrelerin cihat kavramını kendi arzularına göre şekillendirmeye çalışmaları, söz konusu odakların değirmenine su taşımaktadır.

İslam'ı "savaş, kan dökme, kafa kesme veya adam öldürme" ameliyelerine hasredenler ve Hz. Peygamber'i (s.a.s.) "bir elinde Kur'an bir elinde kılıç" şeklinde tanıtanlar en az İslamofobi'yi körükleyenler kadar suçludur. Böyle bir söylem en başta Kur'an-ı Kerim'in rahmet yüklü mesajlarına aykırıdır ve yeryüzünü her yönüyle imar eden İslam medeniyetinin esasları ile çelişmektedir. Çünkü Kur'an-ı Kerim, "(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik" (Enbiya, 21/107.) buyurarak Efendimizi (s.a.s.) "rahmet peygamberi" olarak tanıtmaktadır.

Kendilerini İslam'ın ve Müslümanların yegâne temsilcisi konumunda gören radikal bazı dinî örgütler, cihadın pek çok mana ve mertebelerini görmezden gelmektedirler. Buna bağlı olarak cihadı sadece "kıtal/savaş" ile sınırlandırmakta ya da cihadın "kıtal" çeşidini öncelemektedirler. Bunu yaparken İslam'ın yüce gayelerini göz ardı ederek kendi meşruiyetlerini ispat uğrunda seçmeci, yüzeysel ve çıkarıcı bir üslupla cihat kavramını hoyratça kullanmaktadırlar.

Kitap ve sünnette cihat

Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şerifler, cihadın nasıl anlaşılması gerektiği konusunda pek çok örnek barındırmaktadır. Bu bağlamda Furkan suresinin 52. ayeti bize bir perspektif sunmaktadır. Söz konusu ayette Yüce Allah, "Öyleyse artık inkârcılara boyun eğme, bununla (Kur'an ile) onlara karşı bütün gücünle cihad et." buyurmaktadır. Cihadı emreden bu ayet, her şeyden önce Mekke'de inmiştir. Oysa hicret öncesinde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Mekke'li müşriklerle kıtal (savaş) anlamında cihat ettiği vaki değildir. Öte yandan ayet, kâfirlerle mücadele ederken Kur'an'dan hareket edilmesi ve böylece onların iddialarının çürütülmesi şeklinde önemli bir yöntem de ortaya koymaktadır.

Hız. Peygamber'in hayatında da cihat kavramının nasıl anlaşılması gerektiğini ortaya koyan pek çok örnek vardır. Bunlardan biri şöyledir: Hız. Peygamber (s.a.s.), Tebuk Seferi'nden dönerken yanındaki ashabına, "küçük cihattan büyük cihada döndük (dönüyoruz)" der. Bunun üzerine ashap, büyük cihadın ne olduğunu sorunca "Kulun heva ve hevesleriyle mücadelesidir." (İbn Battal, Şerh ala Sahihü'l-Buhârî, X, 207-209.) buyurur. Her ne kadar bu rivayet senet zinciri açısından zayıf görülmüşse de mana itibarıyla Efendimizin cihat anlayışına uygun olduğu benzer hadislerden anlaşılabilir. Nitekim bir başka hadiste "(Asıl) mücahid, nefsiyle cihâd edendir." (Ahmed b. Hanbel, Müsned, XXXIX, 375; Tirmizî, Fezailü'l-Cihâd, 2.) buyurulmaktadır. Çünkü nefsi, heva ve heveslerini gemleyemeyen, kendisini Yüce Allah'a isyana sevk eden dürtülerini dizginleyemeyen, hayatının her alanını Yüce Allah'ın razı olacağı bir kulluk bilinciyle geçiremeyen kimsenin, cihadın diğer mertebelerini hayatına nakşetmesi mümkün değildir.

Hız. Peygamber'in (s.a.s.) cihat anlayışında, savaşmak temel hedef değildir. Bu bağlamda, cihat için kendisinden izin isteyen sahabeye "Senin cihâdın ebeveynin hakkındadır (onlara iyi muamelede bulunmandır)." (Buhari, Edeb, 3; Müslim, el-Birr ve's-sıla ve'l-âdâb, 5.) buyurmuştur. Aynı şekilde zalim sultana karşı hakkı söylemek cihadın en üstünü olarak nitelendirilmiştir. (Ebu Davud, Melahim, 17; İbn Mace, Fiten, 20.)

Ayetlerde ve sahih hadislerde cihat bu şekilde sunulmasına rağmen bunu görmezden gelen radikal bazı örgütler ise cihadın "en faziletli" şekli olarak intihar eylemlerini "istişhad" adı altında savunmaktadırlar.

İstişhad (eylemi) nedir?

Sözlükte, "şehit olmak, şehit olmayı arzulamak, şehit olma girişimi" gibi anlamlara gelen istişhad; çeşitli radikal örgütlerin cihatla beraber en fazla istismar ettiği bir diğer kavramdır.

İslam dininin büyük bir önem atfettiği, Yüce Allah'ın çeşitli ayetlerde övgü ile bahsettiği (Bakara, 2/154; Al-İmran, 3/169-170; Nisa, 4/69.), Efendimizin (s.a.s.) de arzuladığı (Buhari, İman, 26; Müslim, İmâre, 103, 107.) şehadet mefhumu, şimdilerde bazı örgütlerin en fazla yıprattığı hususlardandır. Sözde bu arzularına ulaşmak adına kadın, çocuk, yaşlı demeden masumları katledenler, Yüce Allah'ın rızasını gözetmediklerini açıkça ortaya koymaktadırlar. Zira Yüce Allah, Âdemoğlu olması yönüyle insanlar arasında bir farklılık gözetmeksizin hepsini saygın kıldığını (İsra, 17/70.), haklı bir sebep olmadıkça Allah'ın muhterem kıldığı cana kıyılmaması gerektiğini (İsra, 17/33.) haber vermektedir.

Canın korunması, İslam dininin temel ilkelerindedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, "Kim bir mümini kasten öldürürse cezası, içinde ebediyen kalacağı cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, onu lânetlemiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır." (Nisa, 4/93.) buyurulmaktadır. Bir diğer ayette ise bir kişiyi öldürmenin tüm insanlığı öldürmeye, bir kişiyi yaşatmanın ise bütün insanlığı yaşatmaya eşdeğer olduğu vurgulanmaktadır. (Maide, 5/32.)

Müminin hürmetinin, Allah katında Kâbe'nin hürmetinden daha yüce olduğunu (İbn Mace, Fiten, 2.) belirten Hız. Peygamber (s.a.s.), bir Müslümanın kanının, malının ve ırzının diğer Müslümana haram olduğuna dikkat çekmiş (Müslim, Birr, 32.), haksız şekilde bir cana kıymayı büyük günahlar arasında saymıştır. (Buhari, Şehâdât, 10.) Aynı şekilde İslam âlimleri de, şirkten sonra en büyük günahın masum insanın canına kıymak olduğunu ifade etmişlerdir. (Nevevî, Şerhu Müslim, II, 81.)

İslam'da hayat hakkının dokunulmazlığı ilkesinin esnetilebileceği alanlar; mahkeme kararı ve savaş ortamıyla sınırlıdır. Bununla birlikte İslam, Müslümanlar ile kâfirler arasındaki savaşta bile sınırsız bir serbestlik vermez. Örneğin, Yüce Allah, bir taraftan savaş için Müslümanlara izin verirken diğer taraftan aşırılıklardan men eder. (Bakara, 2/190.) Aynı şekilde Allah, Müslümanlarla fiili savaş hâlinde olmayanlara iyilik yapmayı, onlara adaletle muamelede bulunmayı yasaklamaz. (Mümtehine, 60/8-9.) Öte yandan Hız. Peygamber'in (s.a.s.) gönderdiği ordulara genel talimatı da kadınlara, çocuklara, yaşlılara, savaşmayanlara, mabetlerinde ibadet edenlere, hatta ağaçlara, bitkilere bile zarar verilmemesi yönündedir. Hâl böyleyken canlı bomba olarak veya

bomba yüklü araçlarla masum insanları hedef alan intihar saldırılarını istişhad olarak değerlendirmek mümkün değildir. (Komisyon, Sorularla İslam, DİB Yayınları, s. 146.)

İslam'ın insanı yaşatmaya gösterdiği hassasiyet Hz. Peygamber'in savaş meydanında Hz. Ali'ye yaptığı şu uyarısında saklıdır: "Allah'ın, senin vesilenle bir kişiyi hidayete erdirmesi senin için kırmızı develerden daha hayırlıdır." (Buhari, Ashâbu'n-Nebî, 9; Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 34.) Dolayısıyla "Öldürmek değil, yaşatmak esastır." Aynı şekilde bir masumun, hele ki bir müminin canına kıymak, Yüce Allah nezdinde dünyanın yok olmasından daha ağırdır. (İbn Mâce, Diyât, 1; Tirmizî, Diyât, 7.)

Başka bir masumun canını hedef alan eylemler haram olduğu gibi kişinin kendi canını ölüme sürüklemesi demek olan intihar da haram kılınmıştır. Çünkü kişiye emanet olan cana karşı yapılacak her türlü saldırı ve müdahale kınanmıştır. Bu bağlamda Hz. Peygamber (s.a.s.), "Kim, ne ile intihar ederse kıyamet günü onunla azap olunur." (Buhârî, Cenâiz, 84; Edeb, 44; Müslim, İman, 176, 177.) buyurmaktadır.

Buna göre, kelime kökü itibarıyla "barış, esenlik" manalarına gelen ve insanlara hem dünya hem de ahiret mutluluğunu vadeden İslam'ı "öldürme dini" gibi tanıtmak İslam'ın özüyle bağdaşmaz. Gerek cihat gerekse şehadet, temel gaye olan Yüce Allah'ın rızasına erişmek için vesilelerdir. Ancak eğer bu vesileler istismar edilerek ve çarpıtılarak gayenin yerini alırlarsa İslam'ın arzulamadığı sonuçların ortaya çıkması kaçınılmaz olacak ve en büyük zararı (maalesef), İslam ve Müslümanlar görecektir.